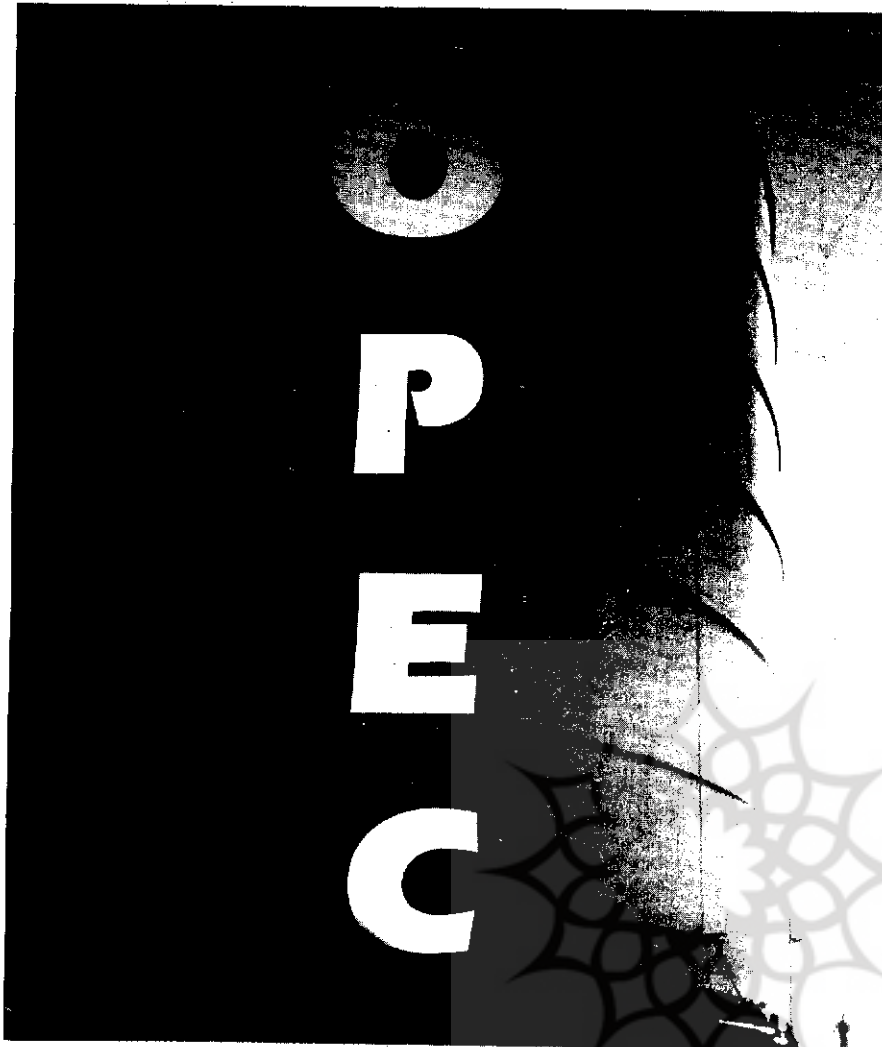

بررسی وضعیت ظرفیت مازاد تولید اوپک*

۱۹۷۷ افزایش یافت که این رقم رکورد تولید نفت طی سال‌های تأسیس این سازمان است. پس از این سال، تولید اوپک با روندی نزولی مواجه گشت، به طوری که تا سال ۱۹۸۲ روند آن به شدت نزولی بود و تولید آن به ۱۸/۵۸ میلیون بشکه در روز سقوط کرد. این روند تداوم یافت، به طوری که در سال ۱۹۸۵ به سطح ۱۶/۰۴ میلیون بشکه در روز رسید که تقریباً برابر با تولید سال ۱۹۶۷ بود. پس از سال ۱۹۸۵، تولید اوپک به تدریج افزایش یافت، به طوری که در سال ۱۹۹۰ تولید به ۲۳/۲۹ میلیون بشکه در روز رسید. این رشد تدریجی تداوم یافت و در سال ۱۹۹۷ به ۲۷/۱۵ و در سال ۱۹۹۸ به ۲۷/۸۵ میلیون بشکه در روز رسید که طی دو دهه گذشته بالاترین میزان تولید بود، ولی به دلیل افت شدید قیمت، اوپک مجبور به کاهش تولید شد، به طوری که در سال ۱۹۹۹ تولید اوپک به ۲۶/۷۳

کاهش رشد اقتصادی نیز رشد مصرف را محدود ساخت. در نتیجه، تولید نفت طی سال‌های ۸۳-۱۹۷۹ کاهش یافت، به طوری که مصرف نفت از ۶۵/۷۸ به ۵۶/۶۹ میلیون بشکه در روز رسید. با توجه به اینکه در این دوره تولید کشورهای بلوک شرق (سابق) از ۱۴/۵ به ۱۵/۱۵ میلیون بشکه افزایش یافت، تولید سایر مناطق که به نیروهای بازار حساستر بودند، به شدت کاهش یافت، به طوری که میزان کاهش به ۹/۷۴ میلیون بشکه در روز رسید. با توجه به فراوانی نفت و تقاضای ضعیف، قیمت‌ها طی دوره ۱۹۸۵-۱۹۸۱ روند نزولی را طی کردند. تولید نفت اوپک طی دهه ۱۹۶۰ به سرعت رشد یافت و این روند تا اوایل دهه ۱۹۷۰ نیز مشاهده شد، به طوری که تولید از ۹/۳۶۴ میلیون بشکه در روز در سال ۱۹۶۱ به ۳۰/۹۹ در سال ۱۹۷۰ و ۳۱/۲۸ میلیون بشکه در سال

مهمترین عامل در تقاضای جهانی نفت، سطح فعالیت‌های اقتصادی، رشد اقتصادی و جمعیت است. از طرفی، تقاضای نفت‌خام نیز عامل تعیین‌کننده‌ای جهت رشد سطح تولید جهانی است. از آنجا که رشد اقتصادی جهان در دهه‌های ۱۹۶۰ و ۱۹۷۰ چشمگیر بود، سهم نفت نیز در میان سایر حامل‌های انرژی فزونی یافت و از این رو، تولید نفت در جهان به منظور پاسخگویی به تقاضای فزاینده افزایش یافت. همچنین، با توجه به اینکه حوزه‌های جدید نفتی کشف شده و سپس توسعه یافتند، در نتیجه ظرفیت تولید افزایش یافت. اما شوک‌های اول و دوم نفتی سبب گردید تا روند رو به رشد توسعه ظرفیت‌های تولیدی محدود گردد. افزایش قیمت در شوک اول، سبب افزایش سرمایه‌گذاری‌ها در امر صرفه‌جویی انرژی گردید که خود رشد مصرف نفت را کاهش داد و از طرف دیگر،

* به نقل از بولتن تحولات بازار نفت، مؤسسه مطالعه بین‌المللی انرژی

میلیون بشکه در روز کاهش یافت.

تولید کشورهای غیراوپک نیز به سرعت رشد یافت و طی دوره ۱۹۷۳-۱۹۶۱، از ۱۳/۱ به ۲۴/۸ میلیون بشکه در روز رسید که حدود ۵/۵ درصد رشد سالانه را نشان می‌دهد. هرچند گفته می‌شود که تولید کشورهای غیراوپک پس از افزایش قیمت‌ها به دنبال شوک اول نفتی رشد یافت، ولی در دوره ۸۵-۱۹۷۳ رشد تولید این گروه تنها ۳/۴ درصد بود که حدود ۲ درصد کمتر از دوره قبل از آن است. با توجه به پیشرفت‌های تکنولوژیک و روند گذشته، این رشد چندان دور از انتظار نبوده و نمی‌توان آن را تنها ناشی از قیمت‌های بالای نفت دانست. در هر حال، روند صعودی تولید تداوم یافت، به طوری که در سال ۱۹۸۸ به سطح ۳۸/۲۴ میلیون بشکه در روز رسید که بالاترین سطح طی دهه‌های قبل از آن بود. به دلیل افت شدید تولید در شوروی سابق، این روند تحت تأثیر قرار گرفت و در سال ۱۹۹۳ به سطح ۳۵/۱۵ میلیون بشکه در روز کاهش یافت، ولی پس از آن، رشدی تدریجی را طی کرد و در سال ۱۹۹۸ به ۳۸/۵۴ و در سال ۱۹۹۹ به ۳۸/۱۵ میلیون بشکه در روز رسید. یکی از دلایل کاهش تولید در سال ۹۹، همسویی برخی از کشورهای غیراوپک با سیاست‌های کاهش تولید اوپک به منظور تقویت قیمت‌های نفت اعلام شده است.

با اینکه ظرفیت تولید اوپک در سال ۱۹۶۱ حدود ۱۰/۱۵ میلیون بشکه در روز بود، اما این ظرفیت تا سال ۱۹۷۷ به سرعت رشد یافت، به طوری که به طور متوسط رشد سالانه‌ای حدود ۸/۷ درصد را تجربه کرد و به سطح ۳۸/۷ میلیون بشکه رسید. با افزایش شدید قیمت نفت و اتخاذ سیاست‌های صرفه‌جویی انرژی از سوی کشورهای عضو OECD و به ویژه کشورهای صنعتی، تقاضای نفت‌خام تحت تأثیر قرار گرفت، به همین سبب عملیات ظرفیت‌سازی نیز متوقف شد. پس از آن، ظرفیت تولید در اوپک رو به تنزل گذاشت، به طوری که در سال‌های ۱۹۸۰ و ۱۹۹۰ به ترتیب به ۳۲/۷ و ۲۷/۵ میلیون بشکه در روز رسید. اما در دهه ۱۹۹۰، ظرفیت تولیدی اوپک افزایش یافت. هرچند در سال ۱۹۹۱ این ظرفیت تولید به دلیل حمله عراق به کویت به شدت تنزل یافت و به ۲۴/۵ میلیون بشکه در روز رسید، ولی پس از آن روند افزایشی تداوم یافت، به طوری که در سال ۱۹۹۷ به ۳۲/۷ میلیون بشکه در روز رسید. آمارهای ارائه شده از سوی منابع ثانویه، حاکی از این است که

بررسی‌ها نشان می‌دهند که رابطه‌ای میان ظرفیت تولیدی اوپک و غیراوپک با قیمت نفت، به ویژه در ۱۸ سال گذشته وجود داشته است

ظرفیت تولیدی اوپک در سال ۲۰۰۰، حدود ۳۳/۶ میلیون بشکه است. هرچند برخی از منابع همچون CGES، پترولیوم اکونومیکس و EIA، ظرفیت اوپک را به ترتیب ۳۲/۳، ۳۱/۷ و ۳۴/۳ میلیون بشکه در روز ذکر کرده‌اند که این ظرفیت، شامل نفت خام، مایعات گازی و افزایش حجم پالایشی نیز می‌گردد. در حالی که ظرفیت مازاد تولیدی اوپک در سال ۱۹۶۱ تنها ۷۸۶ هزار بشکه در روز بود، این رقم در سال ۱۹۸۶ به ۱۳/۸۸ میلیون بشکه افزایش یافت. هرچند ظرفیت‌سازی در سال ۱۹۷۷ به اوج خود رسید، ولی کاهش تولید اوپک با سرعتی بیش از کاهش ظرفیت افت نمود و در نتیجه، ظرفیت مازاد بالایی ایجاد شد. البته کاهش ظرفیت تولید ایران در سال‌های ۷۹-۱۹۷۸، رشد فزاینده ظرفیت‌سازی را متوقف کرد. نکته قابل توجه این است که در سال‌های قبل از شوک اول نفتی، ظرفیت مازاد حدود ۷/۵ درصد از ظرفیت تولیدی را تشکیل می‌داد، در حالی که پس از شوک اول نفتی، این رقم افزایش یافت و در سال ۱۹۸۵ به ۴۶/۵ درصد از ظرفیت رسید. طی دو دهه گذشته، کشورهای واردکننده نفت تلاش کرده‌اند تا از منابع داخلی خود استفاده نمایند و در نتیجه، اوپک به عنوان یک تولیدکننده شناور مطرح شده و شکاف بین تقاضا و تولید کشورهای غیراوپک را پر نموده است. در طی این مدت نیز تمامی ظرفیت مازاد به اوپک تحمیل گردیده است. در سال ۱۹۸۵، حدود ۱۴ میلیون بشکه در روز از ظرفیت تولیدی اوپک بهره‌برداری نشد، هرچند در سال‌های بعد این رقم تعدیل شد، ولی در سال ۱۹۸۸ این رقم به ۹/۸ میلیون بشکه رسید که باز هم ۳۳ درصد از کل ظرفیت بود. در سال ۱۹۹۰، متوسط ظرفیت مازاد تولید ۴/۲ میلیون بشکه بود که حدود ۱۵ درصد از ظرفیت تولیدی را تشکیل می‌داد. در سال ۱۹۹۱ به دلیل حمله عراق به کویت، تقریباً ظرفیت مازاد حذف شد و تنها یک میلیون بشکه ظرفیت مازاد وجود داشت. زیرا حدود ۵/۷ میلیون بشکه در روز از ظرفیت تولید حذف شد،

ولی پس از آن شاهد رشد ظرفیت تولید می‌باشیم. ظرفیت مازاد در سال ۱۹۹۷ به ۵/۱ میلیون بشکه در روز افزایش یافت که در سال ۲۰۰۰ نیز این رقم در سطح ۵ میلیون بشکه در روز حفظ شده است. هر چند نسبت ظرفیت مازاد به ظرفیت تولیدی پس از سال ۱۹۸۵ کاهش یافته است، ولی این رقم با روندی صعودی در سال ۱۹۹۷ به حدود ۱۶ درصد افزایش یافته و سپس روند نزولی در پیش گرفته است، به طوری که در سال ۲۰۰۰ به حدود ۱۳ درصد رسیده که در هر حال بیانگر کاهش سرمایه‌گذاری اوپک در ارتباط با ظرفیت‌سازی است. نمودار ۱، روند تغییرات در ظرفیت تولید و میزان تولید اوپک را طی سال‌های مورد بررسی نشان می‌دهد.

جدول ۱ نیز میزان تولید، ظرفیت تولیدی و ظرفیت مازاد اوپک و کشورهای غیراوپک را در سال‌های مختلف نشان می‌دهد.

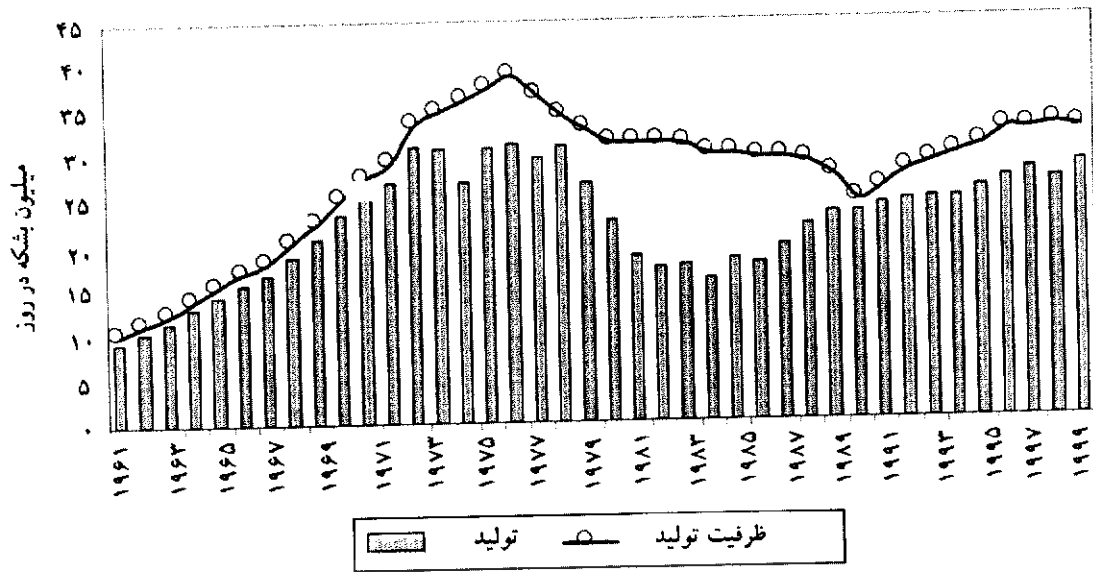
شرکت‌های بزرگ نفتی در ابتدا مناطق کم‌هزینه را که عمدتاً متعلق به اعضای اوپک بود، توسعه داده و پس از ملی شدن صنعت نفت در این کشورها، به سوی توسعه منابع پر هزینه تغییر جهت دادند. در دوران حکومت این شرکت‌ها بر بازار نفت، ظرفیت به ندرت به میزان قابل توجهی بیشتر از تقاضا بود، زیرا ظرفیت‌سازی هماهنگ با تقاضا رشد می‌یافت. آنچه که در جدول ۱ می‌توان مشاهده کرد، این است که ظرفیت مازاد کشورهای غیراوپک هیچگاه بیش از ۸ درصد ظرفیت تولیدی نبوده است. در حقیقت، کشورهای غیر اوپک از ظرفیت تولیدی خود به صورت بهینه‌ای استفاده کرده‌اند، زیرا در طرح‌های توسعه‌ای ۹۲ درصد از ظرفیت نصب شده را برای تولید در نظر می‌گیرند. هرچند ظرفیت مازاد تولید کشورهای غیر اوپک طی دوره ۱۹۷۴-۱۹۶۱ از یک میلیون به دو میلیون بشکه در روز افزایش یافت، ولی پس از آن روند شتابان آن کاهش یافت و در سال ۱۹۸۸ این رقم به حداکثر خود، یعنی ۳/۱۱ میلیون بشکه رسید. در سال ۱۹۹۴، این ظرفیت مازاد به ۲/۴ میلیون بشکه تنزل یافت، سپس روندی افزایشی را تجربه کرد و دوباره در سال ۱۹۹۷ به سطح سال ۱۹۸۸ بازگشت، ولی این تغییرات همواره هماهنگ با ظرفیت تولید بوده، یعنی نسبت ظرفیت مازاد به ظرفیت تولید کشورهای غیر اوپک تقریباً ثابت بود. نمودار ۲، روند تغییرات تولید و ظرفیت تولید گروه کشورهای غیر اوپک را نشان می‌دهد.

جدول ۱

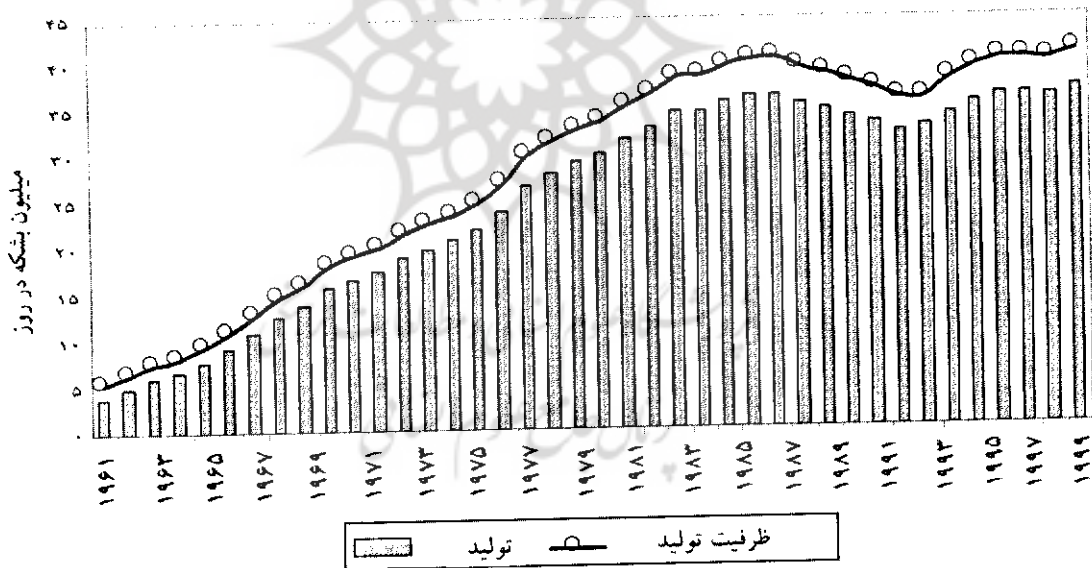
تولید، ظرفیت تولید و ظرفیت مازاد در کشورهای اوپک و غیر اوپک

درصد ظرفیت غیر اوپک	درصد ظرفیت اوپک	مجموع تولید	مجموع ظرفیت	ظرفیت مازاد			ظرفیت تولید			تولید			
				جمع	غیر اوپک	اوپک	جمع	غیر اوپک	اوپک	جمع	غیر اوپک	اوپک	
۷/۳۵	۷/۷۴	۸/۱۲	۷/۵۱	۱/۸۲۲	۱/۰۳۶	۰/۷۸۶	۲۴/۲۵	۱۴/۱	۱۰/۱۵	۲۲/۴۲۸	۱۳/۰۶۴	۹/۳۶۴	۱۹۶۱
۷/۵۲	۷/۴۲	۸/۰۸	۷/۲۸	۱/۹۶۶	۱/۱۲۴	۰/۸۴۲	۲۶/۳	۱۴/۹۵	۱۱/۳۵	۲۴/۳۳۴	۱۳/۸۲۶	۱۰/۵۰۸	۱۹۶۲
۷/۴۸	۷/۵۲	۸/۱۱	۷/۵۰	۲/۱۱۸	۱/۱۸۲	۰/۹۳۶	۲۸/۲۵	۱۵/۸	۱۲/۴۵	۲۶/۱۳۲	۱۴/۶۱۸	۱۱/۵۱۴	۱۹۶۳
۷/۴۷	۷/۴۹	۸/۰۹	۷/۴۸	۲/۴۵۲	۱/۲۹۱	۱/۱۶۱	۳۰/۴۶	۱۶/۴۱	۱۴/۰۵	۲۸/۱۶۸	۱۵/۱۸۴	۱۲/۹۸۴	۱۹۶۴
۷/۴۸	۷/۴۹	۸/۰۹	۷/۴۸	۲/۴۵۲	۱/۲۹۱	۱/۱۶۱	۳۲/۷۶	۱۷/۲۶	۱۵/۵	۳۰/۳۰۸	۱۵/۹۶۹	۱۴/۳۳۹	۱۹۶۵
۷/۵۱	۷/۵۱	۸/۱۲	۷/۵۱	۲/۶۷۴	۱/۳۹۴	۱/۲۸	۳۵/۶۱	۱۸/۵۶	۱۷/۰۵	۳۲/۹۳۶	۱۷/۱۶۶	۱۵/۷۷	۱۹۶۶
۷/۴۸	۷/۴۲	۸/۰۵	۷/۲۵	۲/۸۲۸	۱/۴۹۸	۱/۳۵	۳۸/۲۳	۲۰/۰۳	۱۸/۲	۳۵/۳۸۲	۱۸/۵۳۲	۱۶/۸۵	۱۹۶۷
۷/۵۲	۷/۴۶	۸/۱۰	۷/۴۹	۳/۱۲۹	۱/۶۱۵	۱/۵۱۴	۴۱/۷۸	۲۱/۴۸	۲۰/۳	۱۸/۶۵۱	۱۹/۸۶۵	۱۸/۷۸۶	۱۹۶۸
۷/۴۸	۷/۴۹	۸/۰۹	۷/۴۸	۳/۳۷۴	۱/۴۸۱	۱/۶۹۳	۴۵/۰۸	۲۲/۴۸	۲۲/۶	۴۱/۷۰۶	۲۰/۷۹۹	۲۰/۹۰۷	۱۹۶۹
۷/۵۱	۷/۴۶	۸/۰۹	۷/۴۸	۳/۷۰۵	۱/۸۱۸	۱/۸۸۷	۴۹/۱۵۱	۲۴/۲۱	۲۵/۳	۴۵/۸۰۵	۲۲/۳۹۲	۲۳/۴۱۳	۱۹۷۰
۷/۵۲	۷/۵۷	۸/۱۶	۷/۵۲	۳/۹۲۹	۱/۸۷۵	۲/۰۷۲	۵۲/۳۴	۲۴/۹۲	۲۷/۴	۴۸/۳۹۱	۲۳/۰۶۵	۲۵/۳۲۶	۱۹۷۱
۷/۴۹	۷/۵۳	۸/۱۲	۷/۵۱	۴/۱۲۸	۴/۹۲۲	۲/۲۰۶	۵۴/۹۵	۲۵/۶۵	۲۹/۳	۵۰/۸۲۲	۲۳/۷۲۸	۲۷/۰۹۴	۱۹۷۲
۷/۵۱	۷/۵۰	۸/۱۱	۷/۵۰	۴/۵۲۷	۲/۰۱۶	۲/۵۱۱	۶۰/۳۳	۲۶/۸۳	۳۳/۵	۵۵/۸۰۳	۲۴/۸۱۴	۳۰/۹۸۹	۱۹۷۳
۷/۵۰	۱۱/۷۰	۱۰/۹۲	۹/۸۴	۶/۱۴۲	۲/۰۷۱	۲/۰۷۱	۶۲/۴۱	۲۷/۶۱	۳۴/۸	۵۶/۳۶۸	۲۵/۵۳۹	۳۰/۲۲۹	۱۹۷۴
۷/۵۱	۲۷/۷۸	۲۰/۷۴	۱۷/۱۷	۱۱/۰۷۹	۲/۱۳۴	۸/۹۵۵	۶۴/۱۵۱	۲۸/۴۱	۳۶/۱	۵۳/۴۳۱	۲۶/۲۶۶	۲۷/۱۵۵	۱۹۷۵
۷/۴۹	۱۷/۸۱	۱۵/۳۰	۱۳/۲۷	۸/۸۶	۲/۱۹۸	۶/۶۶۲	۶۶/۶۷	۲۹/۳۳	۳۷/۴	۵۷/۹	۲۷/۱۶۲	۳۰/۷۳۸	۱۹۷۶
۷/۵۲	۱۹/۱۸	۱۶/۲۶	۱۳/۹۹	۹/۷۲۷	۲/۳۳۵	۷/۴۲۲	۶۹/۷۶	۳۱/۰۶	۳۸/۷	۶۰/۰۰۳	۲۸/۷۲۵	۳۱/۲۷۸	۱۹۷۷
۷/۵۱	۱۸/۳۰	۱۵/۱۳	۱۳/۱۴	۹/۱۸۳	۲/۵۰۸	۶/۶۷۵	۶۹/۸۹	۳۳/۴۱	۳۶/۴۸	۶۰/۷۰۷	۳۰/۹۰۲	۲۹/۸۰۵	۱۹۷۸
۷/۵۰	۹/۷۳	۹/۴۲	۸/۶۱	۵/۹۱۸	۲/۵۸۶	۳/۳۳۲	۶۸/۳	۳۴/۷۷	۳۴/۲۶	۶۲/۸۱۲	۳۱/۸۸۴	۳۰/۹۲۸	۱۹۷۹
۷/۵۱	۱۷/۸۴	۱۷/۴۲	۱۲/۷۲	۸/۵۰۵	۲/۶۶۵	۵/۸۲	۶۸/۲۲	۳۵/۶۹	۳۲/۷۳	۵۹/۷۱۵	۳۲/۸۲۵	۲۶/۸۹	۱۹۸۰
۷/۵۱	۲۷/۴۹	۲۰/۱۴	۱۶/۷۷	۱۱/۲۹	۲/۷۱۴	۸/۵۷۶	۶۷/۳۴	۳۶/۱۴	۳۱/۲	۵۶/۰۰۵	۳۳/۴۲۶	۲۲/۶۲۴	۱۹۸۱
۷/۴۹	۲۰/۴۴	۲۸/۹۶	۲۲/۴۵	۱۵/۴۴۲	۲/۸۰۸	۱۲/۶۱۶	۶۸/۶۹	۳۷/۴۱	۳۱/۲	۵۳/۲۶۶	۳۴/۶۸۲	۱۸/۵۵۴	۱۹۸۲
۷/۵۰	۲۴/۵۰	۳۱/۶۸	۲۴/۰۶	۱۶/۷۷۴	۲/۸۲۱	۱۳/۸۸۳	۶۹/۳۷	۳۸/۵۳	۲۱/۲	۵۲/۹۶۵	۳۵/۳۶۹	۱۷/۳۱۷	۱۹۸۳
۷/۵۰	۴۳/۷۴	۳۰/۴۵	۲۳/۳۴	۱۶/۵۵۱	۲/۹۹۳	۱۳/۵۵۸	۷۰/۹۱	۳۹/۹۱	۳۱	۵۳/۳۵۹	۳۶/۹۱۷	۱۷/۴۴۲	۱۹۸۴
۷/۵۰	۴۶/۵۴	۳۱/۶۶	۲۴/۲۲	۱۶/۶۱۶	۳/۰۰۱	۱۳/۹۶۱	۷۰/۳۱	۴۰/۳۱	۳۰	۵۳/۰۶۹	۳۷/۰۳	۱۶/۳۰۳	۱۹۸۵
۷/۴۹	۳۹/۷۵	۲۶/۸۳	۲۱/۱۵	۱۴۳۹۶	۳/۰۶	۱۱/۹۲۶	۷۰/۸۵	۴۰/۸۵	۳۰	۵۵/۸۶۴	۳۷/۷۹	۱۸/۰۷۴	۱۹۸۶
۷/۵۲	۳۹/۶۶	۳۶/۴۱	۲۰/۸۹	۱۷/۹۱	۳/۱۱۱	۱۱/۹۹۹	۷۰/۸۸	۴۱/۳۸	۲۹/۵	۵۶/۰۰۷	۳۸/۲۶۹	۱۷/۸۰۱	۱۹۸۷
۷/۴۹	۳۳/۳۴	۲۲/۳۱	۱۸/۲۴	۱۲/۹۴۱	۳/۱۰۳	۹/۸۳۵	۷۰/۹۵	۴۱/۴۵	۲۹/۵	۵۸/۰۰۹	۳۸/۲۹۹	۱۹/۶۶۵	۱۹۸۸
۷/۵۰	۲۴/۱۰	۱۶/۸۴	۱۴/۴۱	۱۰/۳۹۱	۳/۰۲۹	۶/۶۹۹	۶۹/۶۶	۴۰/۶۶	۲۹	۵۹/۶۳۱	۳۷/۶۱۱	۲۲/۰۱	۱۹۸۹
۷/۵۱	۱۵/۳۲	۱۱/۹۵	۱۰/۶۸	۷/۲۳۳	۳/۰۲۱	۴/۲۱۲	۶۷/۷۴	۴۰/۲۴	۲۷/۵	۶۰/۵۰۷	۳۷/۲۱۹	۲۳/۲۸۸	۱۹۹۰
۷/۵۱	۴/۶۳	۶/۸۵	۶/۴۱	۴/۱۰۷	۲/۹۷۲	۱/۱۳۵	۶۴/۰۵	۳۹/۵۵	۲۴/۵	۵۹/۹۴۳	۳۶/۵۷۸	۲۳/۳۶۵	۱۹۹۱
۷/۵۰	۷/۲۳	۷/۹۸	۷/۳۹	۴/۷۹۱	۲/۹۱۵	۱/۸۷۶	۶۲/۸۳	۳۸/۸۸	۲۵/۹۵	۶۰/۰۳۹	۳۵/۹۶۵	۲۴/۰۷۴	۱۹۹۲
۷/۵۰	۱۱/۶۴	۱۰/۲۰	۹/۲۶	۶/۱۰۳	۲/۸۵۱	۳/۲۵۲	۶۵/۹۳	۳۸	۲۷/۳۳	۵۹/۸۲۷	۳۵/۱۲۹	۲۴/۶۷۸	۱۹۹۳
۶/۳۱	۱۳/۸۸	۱۰/۵۹	۹/۵۸	۶/۴۰۷	۲/۳۹۶	۴/۰۱۱	۶۶/۹	۳۸	۲۸/۹	۶۰/۴۹/۳	۳۵/۶۰۴	۲۴/۸۸۹	۱۹۹۴
۷/۸۱	۱۶/۴۷	۱۳/۰۲	۱۱/۵۲	۸/۰۰۶	۳/۰۹۹	۴/۹۰۷	۶۹/۵	۳۹/۷	۲۹/۸	۴۱/۲۹۴	۳۶/۶۰۱	۲۴/۸۹۳	۱۹۹۵
۷/۴۷	۱۵/۸۸	۱۲/۴۷	۱۱/۰۸	۷/۹۱۴	۳/۰۴	۴/۸۷۴	۷۱/۴	۴۰/۷	۳۰/۷	۶۳/۴۸۶	۳۷/۶۶	۲۵/۸۲۶	۱۹۹۶
۷/۵۱	۱۵/۹۳	۱۲/۶۲	۱۱/۲۰	۸/۲۵۷	۳/۱۱	۵/۱۴۷	۷۳/۷	۴۱/۴	۳۲/۳	۶۵/۴۲۳	۳۸/۲۹	۲۷/۱۵۳	۱۹۹۷
۷/۵۶	۱۳/۷۸	۱۱/۴۶	۱۰/۲۸	۷/۵۸	۳/۱۳	۴/۲۵	۷۳/۷	۴۱/۴	۳۲/۳	۶۶/۱۲۴	۳۸/۲۷	۲۷/۸۵	۱۹۹۸
۷/۴۰	۱۸/۲۶	۱۳/۹۰	۱۲/۲۱	۹/۰۲	۳/۰۵	۵/۹۷	۷۳/۹	۴۱/۲	۳۲/۷	۶۴/۸۸	۳۸/۱۵	۲۶/۷۳	۱۹۹۹
۷/۴۰	۱۱/۷۶	۱۰/۲۵	۹/۳۰	۶/۹	۳/۱	۳/۸	۷۴/۲	۴۱/۹	۳۲/۳	۶۷/۳۰	۳۸/۸۰	۲۸/۵۰	۲۰۰۰

نمودار ۱
روند تولید و ظرفیت تولید اوپک

نمودار ۲
روند تولید و ظرفیت تولید غیر اوپک

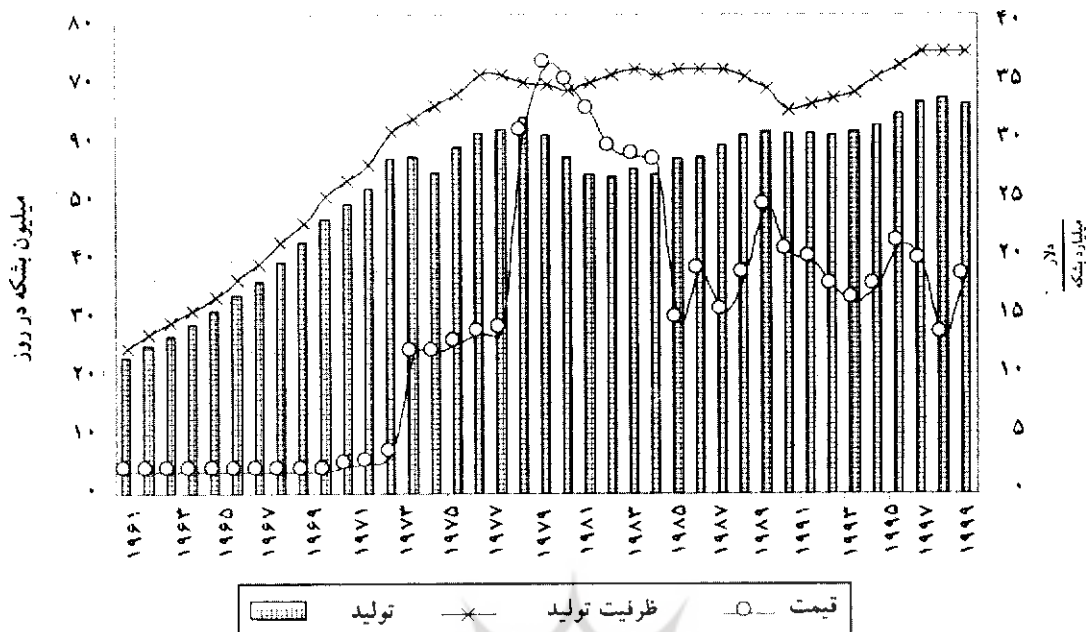
روند نزولی آن تا سال ۱۹۵۵ تداوم یافت. در این سال‌ها، شاهد اضافه شدن مازاد ظرفیت تولیدی، به ویژه در اوپک بوده‌ایم. هرچند در سال‌های آخر این دهه، نوساناتی در قیمت‌ها مشاهده شد، ولی این نوسانات در نتیجه افزایش بی‌رویه تولید از سوی اوپک بود. در حقیقت، کاهش شدید قیمت‌ها در سال ۱۹۹۸، ناشی از مازاد عرضه بود که خود به دلیل وجود مازاد ظرفیت برای در اختیار گرفتن سهم بیشتر از بازار ایجاد شد.

حقیقت، اضافه شدن ظرفیت مازاد اوپک، سوپاپ اطمینانی برای مصرف‌کنندگان بود که از بعد روانی، تأثیر عمده‌ای بر قیمت‌ها داشت. هرچند در دهه ۱۹۹۰ شاهد تقویت قیمت‌ها بودیم، ولی دلیل عمده افزایش قیمت در ابتدای این دهه، وقوع جنگ خلیج فارس بود که این پدیده، خود باعث تقلیل سطح ظرفیت تولیدی اوپک گردید. البته با افزایش ظرفیت تولیدی اوپک، روند صعودی قیمت‌ها متوقف شد و

ظرفیت مازاد و قیمت‌های نفت

بررسی‌ها نشان می‌دهد که رابطه‌ای میان ظرفیت تولیدی اوپک و ظرفیت تولیدی کشورهای غیر اوپک با قیمت نفت، به ویژه در ۱۵ سال گذشته وجود دارد. روند نزولی قیمت‌ها در این سال‌ها با اضافه شدن ظرفیت مازاد تولیدی آغاز گردید و در نتیجه، قیمت‌ها به شدت سقوط کرد و سپس در سطح نازلی باقی ماند. در

نمودار ۳ روند تولید، ظرفیت تولید و قیمت نفت

ظرفیت خود نیستند، این نیاز بیشتر احساس می‌گردد. زیرا عدم تصمیم‌گیری صحیح و نامناسب از سوی کشورهای عضو سبب می‌گردد تا رقابت در میان آنان برای جذب سرمایه‌گذاری خارجی، موجبات افزایش سریع ظرفیت تولیدی را فراهم آورد که در صورت عدم جذب تولید نفت در بازار، مجبور به حبس سرمایه خواهند شد و مازاد ظرفیتی ایجاد خواهد شد که از یک سو موجبات روند نزولی قیمت‌ها را فراهم می‌آورد و امنیت عرضه برای مصرف‌کنندگان را افزایش می‌دهد و از سوی دیگر از درآمدهای اعضا می‌کاهد. در حقیقت، اوپک برای تضمین منافع مصرف‌کنندگان خود هزینه می‌نماید.

مهران امیرمعینی

منابع:

1. World Petroleum Industry Outlook 15 Edition, Pennwell 1998
2. World Oil Trends, CERA 2000
3. Zaki Yamani, Ahmed "OPEC's Price Target Options and Associated Output Policies", CGES Conference June 2000
4. Short Term Oil Market Outlook, Petroleum Economics Ltd. June 2000
5. OPEC Fact Sheet, EIA May 2000

اکنون که ظرفیت مازاد اوپک کاهش یافته است، این سازمان باید سیاست روشن و صحیح‌تری در پیش گیرد، زیرا ظرفیت‌سازی بدون توجه به نیازهای بازار می‌تواند موجبات ضربه زدن به قیمت‌ها را فراهم آورد

خواهیم بود پس ملاحظه می‌گردد که اوپک برای حفظ ظرفیت تولیدی خود، مجبور به هزینه کردن بوده و در مدت ۱۵-۱۰ سال گذشته، میلیاردها دلار جهت ابقای ظرفیت تولیدی خود هزینه کرده که هیچگاه در محاسبات لحاظ نشده است. اکنون که ظرفیت مازاد اوپک خواسته یا ناخواسته کاهش یافته است، اوپک باید سیاست روشن‌تر و صحیح‌تری در پیش گیرد، زیرا ظرفیت‌سازی بدون توجه به نیازهای بازار می‌تواند موجبات ضربه زدن به قیمت‌ها را فراهم آورد. از آنجا که اعضای اوپک امکانات بالقوه بالایی را برای جذب سرمایه و افزایش ظرفیت دارند، پس باید تحت یک سیستم نظارتی دقیق از این امکان بالقوه استفاده نمایند. به دلیل اینکه در شرایط فعلی هیچیک از اعضا قادر به تأمین نیازهای سرمایه‌گذاری برای توسعه و افزایش

بنابراین، می‌توان گفت که در این شوک نیز ظرفیت تولیدی به طور غیرمستقیم نقش داشته است. نتیجه آن که طی ۱۵ سال گذشته، ظرفیت مازاد کلید اصلی وقایع بازار نفت بوده که این ظرفیت مازاد نیز بیشتر از سوی اوپک نگهداری شده است. نمودار ۳، روند تغییرات تولید، ظرفیت تولیدی و قیمت نفت (شاخص برنت) را طی سال‌های مورد بررسی نشان می‌دهد.

بنابراین، مشاهده می‌گردد که تمامی ظرفیت مازاد جهانی به اوپک تحمیل گردیده است. استفاده نکردن از ظرفیت مازاد طی یک دوره نسبتاً طولانی، موجبات تحمیل هزینه‌های قابل توجهی می‌شود. در حقیقت، عدم استفاده از ظرفیت تولیدی موجب می‌گردد تا سرمایه‌گذاری انجام شده حبس شود، لذا اوپک از درآمدهایی که می‌توانست این سرمایه‌گذاری را اقتصادی نماید، محروم شده است. همچنین برای اینکه بتوان این مازاد ظرفیت را حفظ کرد، به ناچار باید هزینه‌هایی را تقبل نمود که این هزینه‌ها از بعد اقتصادی توجیه‌پذیر نیست، زیرا در کوتاه مدت درآمد ایجاد نمی‌کنند. به طور مثال، برای اینکه بتوان سطح تولید را حفظ کرد، می‌باید برای هر بشکه تولید روزانه، حدود ۳۰۰-۱۵۰ دلار در هر سال هزینه نمود (این رقم برای عربستان ۱۵۰ و برای ونزوئلا ۳۰۰ دلار برآورد شده است). بنابراین اگر به مدت طولانی از ظرفیت تولید استفاده نشود، شاهد کاهش ظرفیت تولیدی هم